

A-916

INSTYTUT TURYSTYKI

TURYSTYKA DZIECI I MŁODZIEŻY

opr. Zofia LUBOWICZ

Warszawa, kwiecień 1989

Spis treści

Wstęp.....	s.1
1.Ocena poziomu zaspokojenia potrzeb w zakresie wypoczynku wyjazdowego dzieci i młodzieży....	s.2
2.Turystyka organizowana przez szkołę....	s.12
3.Aktywność turystyczna młodzieży szkół ponadpodstawowych w 1987 roku.....	s.20
Zakończenie.....	s.25
Materiały źródłowe.....	s.28

Aneks-tabele

Opracowanie niniejsze jest próbą oceny uczestnictwa w turystyce dzieci i młodzieży uczącej się oraz jego determinant środowiskowych i społecznych.

Część I zawiera dane ogólne dotyczące obrazu aktywności turystycznej dzieci i młodzieży realizowanej w czasie dłuższych przerw w nauce.

Część II ilustruje poziom aktywności krajoznawczo-turystycznej organizowanej przez szkołę.

Część III obrazuje poziom aktywności turystycznej młodzieży szkół ponadpodstawowych w 1987 roku.

W każdym z omawianych zagadnień starano się ukazać czynniki determinujące dany stan rzeczy, a tam gdzie było to możliwe dokonano analiz ilustrujących ruch turystyczny w przekroju kilku lat.

Rozpatrując powyższe kwestie natrafiono na znaczne przeszkody, a zwłaszcza ograniczony zakres wiedzy jaką w tym zakresie dysponujemy. Wynika on z dominacji zainteresowań problematyką czasu wolnego i wypoczynku wakacyjnego oraz relatywnie niewielkiego zakresu badań nad aktywnością turystyczną uczniów. Dodatkową trudność stwarza zastosowanie w badaniach nieporównywalnych wskaźników dla opisu interesujących nas zjawisk.

Z pięciu przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny badań dotyczących budżetów domowych, cztery wyodrębniały problematykę wykorzystania urlopów przez czynną zawodowo ludność Polski oraz zagadnienie różnych form wypoczynku. Badanie poświęcone uczestnictwu w turystyce wyodrębniło wprowadzić kategorię uczniów lecz tylko w jednym przekroju.

Tym samym dane są zbyt ogólne dla naszych analiz. Nie oznacza to wszakże pomijania innych materiałów GUSowskich.

W przyjętej przez GUS definicji, uczestnictwo w turystyce rozumiane jest "jako wyjazd poza miejsce stałego zamieszkania w celach niezarobkowych i nieemigracyjnych /zmiany miejsca zamieszkania na stałe/" Uczestnictwo w turystyce ludności Polski w 1986 roku, GUS, Materiały statystyczne Nr 6, 1987 s. 5

Przyjęta przez nas definicja jest znacznie szersza, bowiem uwzględnia wyjazdy turystyczno-zarobkowe realizowane np. poprzez Ochotnicze Hufce Pracy.

Turystykę ujmujemy jako jedną z form aktywności w czasie wolnym oraz jako "całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym /przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym". E. Przeclawski, Turystyka a wychowanie, NK 1973; K. Przeclawski, Młodzież a turystyka, Kwartalnik Pedagogiczny Nr 2/1989

Przyjmując powyższe kryterium aktywności turystycznej, w analizie uwzględniono nawet pojedynczy fakt wyjazdu, bez względu na cele jakim miał on służyć.

1. Ocena poziomu zaspokojenia potrzeb w zakresie wypoczynku wjazdowego dzieci i młodzieży

Wypoczynek wakacyjny uczniów realizowany jest z natury rzeczy w dłuższych przerwach w nauce, czyli w okresie zimowej przerwy semestralnej /styczeń/luty/ oraz w okresie wakacji letnich.

Regulowany jest on szeregiem aktów prawnych zakładających, iż obowiązek organizowania wypoczynku wakacyjnego, w wymienionych okresach, spoczywa na terenowych władzach oświatowych, zaś całością przygotowań kieruje powołany przez rząd w 1983 r. Centralny Zespół Koordynacyjny. Do zadań terenowych władz oświatowych należy zarówno ustalanie potrzeb w zakresie wypoczynku jak też tworzenie warunków ich zaspokajania poprzez współdziałanie z odpowiednimi instytucjami i organizatorami wypoczynku na danym terenie /najczęściej w przekroju województwa/.

Podstawą dla zaspokajania potrzeb w zakresie wypoczynku wakacyjnego są coroczne wytyczne Ministra Oświaty i Wychowania w tej sprawie.

W ramach wypoczynku wakacyjnego /zimowego i letniego/ organizatorzy programowo zobowiązani są do rozwijania różnych form turystyki i krajoznawstwa, między innymi poprzez organizowanie dla uczniów szkół ponadpodstawowych i najstarszych klas szkół podstawowych różnych obozów turystycznych - wędrownych, ~~terenowych~~ itp.

Z analizy danych MOiW i GUS wynika, że zarówno założenia dotyczące organizacji wypoczynku wakacyjnego jak i śródrocznej pracy krajoznawczo-turystycznej jak dotychczas nie zostały w pełni zrealizowane.

Z danych statystycznych MOiW /tab. 1 i 2 aneks/ wynika, że po regresie lat 80tych w 1983 roku zahamowany został spadek liczby zorganizowanego wypoczynku; wzrosła liczba młodzieży ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych organizujących wypoczynek we własnym zakresie.

Dane te ilustrują rozmiary wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej w liczbach bezwzględnych i ukazują jedynie ilu uczniów uczestniczyło w wypoczynku zimowym i letnim, w formach wyjazdowych i w miejscu zamieszkania. Nie są więc one pełne, bowiem nie zawierają wzajemnych relacji między liczbą uprawnionych do wypoczynku, a liczbą korzystających z niego w danym roku.

Miara poziomu zaspokojenia potrzeb w dziedzinie rekreacji i wypoczynku poza i w miejscu zamieszkania jest relacją między ogólną liczbą uczniów w danym roku, a liczbą uczestniczących w zorganizowanym wypoczynku i imprezach turystycznych.

Zanim przejdziemy do interpretacji danych statystycznych za lata 1985-1986 opracowanych przez Ośrodek Informatyki MOiW, a za następne przez *Instytut* MEN, pragniemy zwrócić uwagę na fakt, iż globalna liczba dzieci i młodzieży podawana dla danego roku przez resort oświaty nie zawsze zgadza się z danymi zawartymi w Roczniku Statystycznym GUS.

Znaczące rozbieżności dotyczą zwłaszcza roku 1986 i 1987. Według informacji MOiW sytuacja taka wynika z wyłączenia w analizach statystycznych uczniów szkół przyzakładowych, SPZ i uczniów szkół specjalnych, co jak sądzimy tylko częściowo tłumaczy wspomniane rozbieżności.

Powyższa sytuacja powoduje zarówno problemy interpretacyjne jak też uprawnia wyłącznie do operowania danymi szacunkowymi i orientacyjnymi, ilustrującymi zjawisko wypoczynku uczniów.

W analizie oparto się głównie na danych resortu edukacji, dodatkowo ilustrując wzajemne relacje między ogólną liczbą

dzieci i młodzieży w wieku 7-19 lat podawaną przez GUS /Rocznik Statystyczny, GUS 1988 s. 40/, a liczbą korzystających z różnych form wypoczynku podawaną przez MEN.

Analiza danych z kolejnych czterech lat 1985-1988 /tab. 1/ wg przyjętego kryterium wskazuje na kilka interesujących zjawisk.

Po pierwsze, dane resortu edukacji w sposób znaczący odbiegają od wskaźnika wypoczywających, obliczonego w stosunku do ogólnej liczby dzieci i młodzieży podawanej przez GUS. W latach 1986, 1987 wypoczynkiem wyjazdowym i w miejscu zamieszkania objętych zostało 70,0% uczniów. Uwzględniając fakt, że pewna grupa uczniów uczestniczy w różnych formach wypoczynku wielokrotnie, poziom zaspokojenia potrzeb był zapewne niższy, aniżeli wskazują dane zawarte w tabeli.

Po drugie, w przekroju czterech lat systematycznie, choć nieznacznie maleje liczba dzieci i młodzieży uczestniczącej w wypoczynku wyjazdowym. Tą formą wypoczynku w 1987 i 1988 roku objętych było nieco ponad 1/3 uczniów. Równolegle wzrosła liczba dzieci i młodzieży korzystającej z wypoczynku

Tabela 1

Wypoczynek dzieci i młodzieży

Lata		1985	1986	1987	1988
Ogólna lb. dzieci i młodzieży	dane MEN:	7.034.969	5.476.702	6.754.765	6.939.339
	dane GUS	7.320.200	7.483.600	7.658.700	-
Uczestnicy wypoczynku letniego i zimowego	Lb	4.739.129	5.248.300	5.311.396	5.212.783
	% od ogółem MEN	67,3	95,9	78,6	75,1
	% od ogółem GUS	64,8	70,1	69,3	-
Wypoczynek poza miejscem zamieszkania	Lb	1.863.086	2.037.703	1.962.764	1.885.407
	%	39,2	38,8	36,9	36,1
Wśród	Lb	437.248	436.850	409.825	405.904
	%	9,2	8,3	7,7	7,8
Wypoczynek w miejscu zamieszkania, w tym:	Lb	2.876.034	3.210.597	3.348.632	3.327.376
	%	60,6	61,1	63,0	63,8
	Lb	838.498	976.073	971.253	1.072.823
	%	17,6	18,6	18,3	20,5
Wyjazdy zagraniczne	Lb	146.642	198.152	199.702	216.096
	%	3,0	3,8	3,8	4,1

w miejscu zamieszkania. Zjawisko to dotyczy w szczególności uczniów wiejskich, którzy w ostatnim roku 2,6 raza częściej korzystali z wypoczynku w miejscu zamieszkania, aniżeli w wypoczynku wyjazdowym. Tendencja ta dotyczy całego omawianego okresu, wskaźnik dzieci nie wyjeżdżających poza miejsce zamieszkania systematycznie wzrasta.

Po trzecie, względnie stabilny jest wskaźnik młodzieży uczestniczącej w wyjazdach za granicę w celach turystycznych /kolonie, obozy/ oraz łączących turystykę z pracą zarobkową w ramach OHP. Najwięcej uczniów corocznie wyjeżdża do krajów ościennych, a w szczególności NRD i Czechosłowacji. W ramach podpisywanych umów o wymianie turystycznej młodzieży.

Uczestnictwo w różnych formach wypoczynku ilustruje tab. 2 /oraz tab. 3 aneks/.

W stosunku do liczby uczestniczących w różnych formach wypoczynku, najpopularniejszą formą jest wypoczynek dzieci i młodzieży na koloniach, wypoczynkowych, rzadziej zdrowotnych. Udział ten zmalał w sposób istotny /ok. 50%/ w roku 1988. Podkreślić również należy 7-5-krotnie niższy udział dzieci i młodzieży wiejskiej w tej formie wypoczynku. Podobnie niski jest udział uczniów w preferowanych przez władze oświatowe koloniach zdrowotnych, w których uczestniczyło w latach 1985-1987 ok. 1,0% uczniów, a w ostatnim roku 0,6%.

Formą najbardziej sprzyjającą uprawianiu turystyki są wszelkiego rodzaju obozy. Wśród nich, w omawianym okresie dominują obozy stałe, które również stwarzają możliwości realizowania wychowawczych programów krajoznawstwa i turystyki. Ogólny obraz tej formy wypoczynku nie jest również

Tabela 2

Lb wypoczywających ogółem poza i w miejs- cu zamieszkania	1985		1986		1987		1988	
	4.739.120		5.248.300		5.311.396		5.212.783	
	Lb	%	Lb	%	Lb	%	Lb	%
Kolonie wypoczynkowe i zdrowotne w tym:	1.043.916	22,0	1.177.736	22,4	1.120.947	21,1	1.058.365	20,3
wiesć	180.874	3,8	175.402	3,3	166.804	3,1	157.164	3,0
Obozy razem, w tym:	710.267	15,0	750.912	14,3	714.097	13,4	712.539	13,7
wiesć	136.554	2,9	345.884	6,6	155.878	2,9	167.323	3,2
Ośrodki wycieczkowe, w tym:	51.621	1,0	48.241	0,9	48.667	0,9	46.242	0,8
wiesć	51.621	1,0	48.241	0,9	47.189	0,9	42.023	0,8
Biwaki, w tym:	57.282	1,2	60.814	1,1	78.752	1,5	68.261	1,3
wiesć	36.359	0,8	33.424	0,6	39.954	0,8	39.394	0,8

stabilny. Wskaźnik uczestniczących w różnego rodzaju obozach względnie stabilny w latach 1985-1986, ^{wykonywane z tendencją malejącą} ~~dotychczasowy poziom~~ w następnych latach, natomiast w miarę stabilny w tej formie wypoczynku jest udział młodzieży wiejskiej.

Odnotowuje się zjawisko zmniejszania się dotacji wypoczynku z budżetu terenowego. Dotacje w latach 1985-1988 stanowią odpowiednio 10,7%; 15,7%; 9,7% i 7,8% w 1988 roku.

Pewnym wahaniom ulega także udział zakładów pracy w organizowaniu wypoczynku dzieci i młodzieży. Zakłady pracy zawsze były głównymi organizatorami form wyjazdowych. Dysponują one potencjalnie znacznymi możliwościami w udostępnienie własnej bazy i pozyskiwaniu jej poprzez umowy zawierane z innymi instytucjami. Posiadają również wyspecjalizowane służby społeczne. Wprowadzenie zasad reformy, przejście na własny rachunek ekonomiczny powoduje, iż liczba miejsc wypoczynku jest niższa w relacji do 1986 roku i lat wcześniejszych, a od dwóch lat utrzymuje się na niezmiennym poziomie /62,0/ wypoczywających na koloniach zakładów pracy /tab. 3/.

Tabela 3

Miejsca wypoczynku przygotowane przez zakłady pracy

lata	1983	1984	1985	1986	1987	1988
% ogółu wypoczyn.	65,5	63,3	61,6	65,0	62,0	62,0

W wytycznych Ministerstwa Oświaty i Wychowania dotyczących organizacji wypoczynku letniego, od szeregu już lat zwraca się szczególną uwagę na trzy zagadnienia:

- potrzebę organizowania wypoczynku dla dzieci i młodzieży z regionów o dużym zagrożeniu ekologicznym,
- potrzebę organizowania kolonii, w tym w szczególności kolonii zdrowotnych oraz
- włączenie w szerszym zakresie do programów wychowawczych krajoznawstwa i turystyki.

Do regionów o szczególnym zagrożeniu ekologicznym należą województwa: katowickie, chełmskie, krakowskie, legnickie, łódzkie, opolskie, płockie, tarnobrzeskie, wałbrzyskie, wrocławskie, kieleckie, częstochowskie oraz takie aglomeracje jak Kraków, Warszawa, Szczecin, Poznań, Łódź.

Przeprowadzona z tego punktu widzenia analiza wskazuje, że zalecenia MOiW nie są w pełni realizowane. Najbardziej reprezentatywnym wskaźnikiem ochrony ogólnej kondycji zdrowotnej dzieci jest ich udział w wypoczynku wyjazdowym a zwłaszcza wypoczynku poza obszarem własnego województwa. Analiza za okres 2 lat /tab. 3 aneks/ wskazuje na znaczne zróżnicowanie uczestnictwa młodzieży w wypoczynku wyjazdowym tak w skali poszczególnych województw jak i w grupie obszarów zagrożonych ekologicznie.

W stosunku do ogólnej liczby uczniów w poszczególnych województwach, formy wyjazdowe w 1985 r. objęły największą liczbę dzieci i młodzieży z miejskiego województwa łódzkiego i stołecznego warszawskiego /odpowiednio 47,5% i 41,1%/. W tym też województwie największej liczbie uczniów zorganizowano wypoczynek w miejscu zamieszkania.

Od 30 do 40% ogółu uczniów wysłały na kolonie i obozy województwa: zielonogórskie, poznańskie, wrocławskie, szczecińskie, bydgoskie i katowickie /po 37,0%/.

27 województw zorganizowało wypoczynek wyjazdowy dla 20-30% uczniów, a 12 wysłało od 15 do 20% uczniów. Wśród tych ostatnich najmniej uczniów wyjechało z województwa siedleckiego i toruńskiego.

Względnie korzystnie kształtowała się sytuacja w 1986 roku. Z wypoczynku wyjazdowego skorzystało 37,1% uczniów w skali kraju, a w skali poszczególnych województw wyjechało nieco więcej młodzieży niż w roku poprzednim.

Przodowały województwa: miejskie łódzkie /65,8%/, stołeczne, bydgoskie i katowickie /50-60%/; 20 województw zapewniło wypoczynek wyjazdowy 30-40% dzieci i młodzieży; 14 województw od 20-30%. W grupie województw, które wysłały 40-50% dzieci znajdowały się: włockawskie, krakowskie, częstochowskie, szupskie i częstocholskie.

Zestawiając dane z dwóch lat stwierdzić można, iż w każdym z województw wzrosła liczba uczniów korzystających z wyjazdu. Wzrost ten był jednak nierównomierny w poszczególnych województwach.

W grupie województw, w których nastąpił najmniejszy wzrost liczby korzystających z wypoczynku wyjazdowego /poniżej 7,0%/ znalazły się: bielskie, chełmskie, jeleniogórskie, kieleckie, krośnieńskie, lubelskie, nowosądeckie, pilskie, radomskie, siedleckie, tarnobrzaskie, żarnowskie, zamojskie, i zielonogórskie.

Symptomatyczne jest zatem niskie uczestnictwo w wyjazdach tych uczniów, którzy zamieszkują województwa charakteryzujące się wysokim odsetkiem ludności rolniczej, bez względu na stopień zagrożenia ekologicznego. Wskazuje to dodatkowo na występowanie istotnych zależności między charakterem poszcze-

gólnych województw /rolnicze, przemysłowe, przemysłowo-rolnicze/ a wielkością świadczonych usług socjalnych dla dzieci. Największy przyrost zanotowano w województwach: łódzkim, katowickim, częstochowskim, bydgoskim i szląskim.

Wprawdzie nastąpił wzrost wskaźnika dzieci i młodzieży wyjeżdżającej z województw o dużym stopniu zagrożenia ekologicznego, to jest on w kilku przypadkach niższy od ogólnej liczby wyjeżdżających w kraju /37,1% w 1986 r./. Wzrost ten w porównaniu z 1985 r. dotyczy w szczególności województw: warszawskiego i łódzkiego /19,4 i 18,3%/; częstochowskiego i katowickiego /o 15,7%/; płockiego, krakowskiego, wałbrzyskiego, opolskiego, wrocławskiego, legnickiego /o 12,9-9,1%/; w mniejszym stopniu tarnobrzeskiego /o 6,9%/; kieleckiego /o 5,9%/ i chełmskiego /o 4,8%/. Tak więc średnią krajową wyjazdów z województw zagrożonych ekologicznie przekroczyły jedynie województwo łódzkie, warszawskie, katowickie, krakowskie, wrocławskie, częstochowskie, natomiast znacznie odbiegają województwa: tarnobrzeskie, kieleckie, chełmskie i opolskie.

Ze względu na szkodliwe dla zdrowia warunki w miejscu zamieszkania wszystkie wymienione województwa, a także inne kompleksy miejskie i przemysłowe powinny korzystać ze szczególnych priorytetów umożliwiających wysłanie poza miejsce zamieszkania w czasie wakacji jak największej liczby dzieci.

2. Turystyka organizowana przez szkoły

Podstawą dla rozwoju turystyki w trakcie roku szkolnego stanowi zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 12 maja 1983 roku oraz dokument "Główne kierunki i zadania w pracy wychowawczej szkół". Założenia zawarte w tych dokumentach, konkretyzowane przez "Program całorocznej pracy krajoznawczo-turystycznej szkół podstawowych i ponadpodstawowych" jak wykazuje analiza, *dotychczas nie są w pełni realizowane.*

W 1987 roku, w skali kraju funkcjonowało 9726 kół krajoznawczo-turystycznych, skupiających 4,5% ogólnej populacji uczniów w tym roku /tab. 4/. Uczestnikami kół byli głównie uczniowie liceów ogólnokształcących /10,6%/, prawie dwukrotnie rzadziej szkół zawodowych i prawie trzykrotnie szkół podstawowych.

Szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze zorganizowały dla 65,2% uczniów wycieczki turystyczno-krajoznawcze, które objęły głównie uczniów liceów ogólnokształcących /85,1%/, szkół podstawowych /68,0%/, i połowę ze szkół zawodowych. Mimo więc małej liczby członków kół krajoznawczo-turystycznych w szkołach podstawowych odgrywają one znaczącą rolę w *integracji* turystycznej dzieci oraz utrwalaniu potrzeby uprawiania turystyki.

Na kwestię zasięgu ilościowego turystycznych oddziaływań szkoły można też spojrzeć poprzez pryzmat imprez organizowanych przez *klasę* i ich częstotliwości.

Z badań Instytutu Turystyki wynika, że w 1987 roku ponad połowa uczniów szkół ponadpodstawowych /58,0%/, uczestniczyła w wyjeździe turystycznym, przy czym gros w jednym /67,6%/, 1/4 w dwóch i tylko 3 7,0% w trzech imprezach i więcej /tab. 5/

Tabela 4

Uczniowie, sportowcy i turyści w 1987 roku

		szkolne kluby sportowe			koła krajoznawczo-turystyczne			wycieczki organizowane przez szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze		
	Uczniowie	Koła	Uczestnicy		Koła	Uczestnicy		Wyc.	Uczestnicy	
			Lb	%		Lb	%		Lb	%
Łódź	6.754.765	26.364	888.803	13,1	9.126	307.712	4,5	213.996	4.408.098	65,2
Włocławek	353.052	1.989	57.796	16,3	729	37.280	10,6	12.422	300.706	85,1
Wodzisław	1.393.954	4.268	140.698	10,0	1.812	81.829	5,8	26.761	702.020	50,2
Łódź	5.007.759	20.107	690.409	13,8	6.585	188.603	3,7	174.813	3.405.372	68,0

W ok. 1/4 klas szkolnych nie było ani jednej wycieczki.

Tabela 5

Udział w wycieczce organizowanej przez klasę
/szkołą/ w 1987 r.

Wyszczególnienie	Ogółem N 2521	Miasto N 2193	Wieś N=328
Nie	41,3	41,7	39,0
Tak, w tym:	58,0	57,6	60,4
- 1 raz	62,1	61,2	67,6
- 2 razy	27,0	27,3	25,2
- 3 i więcej	10,6	11,1	7,0
- br. odp.	1,3	1,3	1,0

Organizatorem imprez jest na ogół wychowawca, i klasa /50,6%/. Rzadko są to imprezy ogólnoszkolne /16,4%/. Tak więc dla upowszechnienia turystycznego wzoru spędzania czasu wolnego wśród młodzieży niebagatelne znaczenie mają imprezy klasowe.

Śródroczna oferta turystyczna organizacji społeczno-młodzieżowych takich jak ZSMP, LOP, LOK oraz ZHP obejmuje po ok. 15,0% uczniów. W podobnym zakresie działalność turystyczna w szkołach ponadpodstawowych prowadzą Szkolne Koła Krajoznawczo-Turystyczne, które jak wynika z badań w wielu przypadkach są bierne. Jednakże koła aktywne, podobnie jak ZHP wychodzą do młodzieży z bogatą i zróżnicowaną ofertą programową. W okresie weekendowym obejmuje ona wędrówki piesze, biwaki,

a w okresie wakacyjnym rajdy i obozy wędrowne.

Na podstawie badań można stwierdzić, że na miarę aktualnych możliwości, jeśli młodzież chce uprawiać turystykę, to szkoła tej działalności wychodzi naprzeciw.

W 1987 roku nie było przypadku, by szkoła ponadpodstawowa nie wyszła z określoną ofertą turystyczną dla młodzieży. Można natomiast stwierdzić znaczne różnice w ilości organizowanych imprez, między szkołami średnimi i zasadniczymi szkołami zawodowymi. Około 1/3 liceów ogólnokształcących i tyleż samo średnich szkół zawodowych zorganizowało powyżej 30 imprez w ciągu roku podczas gdy tylko 14,7% zasadniczych szkół zawodowych. W 70,1% tych szkół odbyło się od 4-20 wycieczek.

Konkludując można stwierdzić, iż w ruchu turystycznym organizowanym przez szkoły najmniejszy udział ma młodzież zasadniczych szkół zawodowych, a inicjacja turystyczna ma miejsce w szkole podstawowej tak miejskiej jak wiejskiej.

Oceny dyrektorów szkół i wychowawców klas dotyczące liczby i jakości organizowanych imprez w relacji do ostatniego 5-lecia zdają się być jednak niepokojące zwłaszcza w zestawieniu z czynnikami warunkującymi organizowanie turystyki szkolnej.

51,0% dyrektorów badanych szkół stwierdza, iż w trakcie ostatniego 5-lecia zmniejszyła się liczba wycieczek, co uzasadnione jest ich wysokimi kosztami.

33,0% badanych odnotowuje wzrost liczby wycieczek w omawianym okresie, jednakże 20,0% spośród tak oceniających sytuację zastrzega, że nastąpiła niekorzystna zmiana polegająca na skróceniu czasu wyjazdów. Korzystnym natomiast zjawiskiem jest pozytywny stosunek młodzieży do imprez

turystycznych, ich właściwa organizacja i dobre przygotowanie merytoryczne ze strony szkoły.

Cele realizowane przez turystykę to w kolejności wychowawcze, poznawcze, wypoczynkowo-rekreacyjno-zdrowotne.

Wśród aspektów wychowawczych na szczególną uwagę zasługują integrujące społeczność uczniowską poprzez kształtowanie takich cech jak umiejętność współdziałania w grupie, samodzielność i inicjatywa, odpowiedzialność, zdolności organizacyjne, umiejętność dysponowania budżetem.

Roli turystyki, badania nie sprowadzają wyłącznie do funkcji poznawczej i uzupełniającej realizację programów dydaktycznych. Cele poznawcze są ważne, lecz wmontowane w proces wychowawczy. Pozytywna rola turystyki w procesie wychowania jest bezsporna. Dla młodzieży wiejskiej jest niekiedy jedyną możliwością poznania kraju, dla nauczyciela możliwością poznania uczniów w sytuacjach odmiennych od typowo szkolnych. Przy krytycznej ocenie przewodników z biur podróży uczniowie zobowiązani są do gromadzenia materiałów o miejscach odwiedzanych i trasie przejazdu. W wielu szkołach zakłada się, że każdy uczeń biorący udział w wycieczce zobowiązany jest do bycia przewodnikiem na trasie przejazdu i w miejscu pobytu.

Dobre przygotowanie imprezy turystycznej to sukces wychowawczy odzwierciedlany również zachowaniami uczniów. Są one oceniane przez blisko 90,0% wychowawców jako poprawne, wzorowe. Zachowania naganne wymienia ok. 9,9% wychowawców i należą one raczej do incydentalnych.

Tylko 16,0% respondentów nie dostrzega żadnych zmian w organizacji imprez turystycznych, ich ilości i jakości.

Wśród czynników ograniczających rozwój turystyki szkolnej

dominują problemy finansowe i organizacyjne. Podwyżki cen komunikacji, żywności, miejsc noclegowych dotknęły zarówno rodziny ubogie jak i lepiej sytuowane, co spowodowało ograniczenie w finansowaniu imprez turystycznych przez rodziców.

Wśród ograniczeń organizacyjnych wymieniane są następujące:

- brak bazy noclegowej, transportu, sprzętu i odpowiedniej ilości tanich punktów żywienia zbiorowego,
- niewłaściwe przepisy,
- przeciążenie dydaktyką, praktyki warsztatowe,
- brak opiekunów wycieczek.

Mimo, że od 1982 roku w organizacji wyjazdów turystycznych współdziałają wojewódzkie przedsiębiorstwa turystyczne i biura podróży, ich działalność na rzecz szkoły oceniana jest negatywnie ze względu na wygórowane koszty i wysoki narzut, konieczność zgłaszania wycieczek ze znacznym wyprzedzeniem oraz słabą obsługą merytoryczną.

Błędem, zdaniem badanych, jest nieuznawanie wycieczek jako wyjazdów dydaktycznych i ich zawężenie do sobót i niedziel z ograniczeniem wyjazdów w pozostałe dni tygodnia. Takie ustawienie przepisów powoduje, że w weekend trudno o opiekuna z terenu szkoły.

W świetle wzrostu kosztów wyjazdów turystycznych, szkoły próbują znaleźć jakieś wyjście by nie zaniechać tego czynnika wychowawczego jakim jest turystyka. Do rozwiązań, które występują najczęściej należą:

- zwiększenie liczby imprez turystycznych poprzez zmniejszenie odległości do miejsc odwiedzanych,
- przyjęcie zasady, że klasy I wyjeżdżają na wycieczki 1-dniowe, w celu poznania najbliższej okolicy - dzielnicy, miast,

- przyjęcie zasady, że każda klasa ma prawo wyjechać na kilkudniową wycieczkę tylko jeden raz w trakcie 2-5-letniego pobytu w szkole /w zależności od typu szkoły/,
- przyjęcie zasady stosowania "różnych form" - wycieczki, biwaki, wycieczki dla najlepszych uczniów, obozy wędrowne, obozy krajowe i zagraniczne organizowane przez ZHP i OHP. Te ostatnie stosowane są jako formy międzyklasowe.

Powyższe przedsięwzięcia nie rozwiązują jednak problemu turystyki szkolnej. Co więcej, dość powszechne jest przekonanie badanych, iż w perspektywie liczba różnych form imprez turystycznych - klasowych i międzyklasowych - zmaleje, bowiem szkoły nie mają funduszy na ich dofinansowywanie, a wielu rodziców nie stać na wysłanie dziecka na wycieczkę.

W latach 80-tych zmalała liczba zakładów patronackich, które wspierały rozwój turystyki szkolnej m. in. poprzez świadczenie bezpłatnych usług transportowych. Wysokie ceny na rynku żywnościowym, wysokie ceny sprzętu turystycznego powodują, że szkolni organizatorzy turystyki formułują postulaty, które wykraczają poza możliwości samej szkoły.

Preferencje dla wycieczek szkolnych w postaci ulg finansowych, przywilej korzystania z taniej, schludnej bazy noclegowej, utworzenie z prawdziwego zdarzenia międzyszkolnych wypożyczalni sprzętu turystycznego, uregulowanie sprawy odpłatności dla opiekunów szkolnych, to część postulatów.

Istnieją wprowadzisz szkolne schroniska młodzieżowe PTSM, nie zaspokajają one jednak potrzeb młodzieży.

Od 1985 roku liczba schronisk młodzieżowych zmalała /tab. 6/, a są to najtańsze miejsca noclegowe.

Tabela 6

lata	1985	1986	1987	1988
schroniskach	1150	1150	1116	1116
trasy obj.	200	219	217	217

Powołanie wojewódzkich organów koordynacyjnych nie rozwiązało ani problemu organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży, ani problemów turystyki szkolnej, podobnie jak włączenie wojewódzkich przedsiębiorstw turystycznych i biur podróży. Stąd równoległe do sugestii o potrzebie dotacji budżetowych na rozwój turystyki, proponuje się wytypowanie przedsiębiorstwa turystycznego, które organizowałoby wycieczki szkolne na zasadach konkurencji "wychowawczej" wobec PTTK i innych biur podróży, które liczą wyłącznie na zysk, pomijając sprawy wychowawcze.

Drugi wariant, to powołanie Biura Turystyki Szkolnej. Istotnym zagadnieniem, zdaniem wychowawców, jest popularyzowanie wiedzy o wychowawczych walorach turystyki wśród rodziców i wśród decydentów.

Przedstawione propozycje formułowane są przez doświadczonych wychowawców /dyrektorów/, którzy w 91,0% legitymują się ponad 20-letnim stażem pracy pedagogicznej, w tym 23,0% ponad 30-letnim. Choć nie są one reprezentatywne dla ogółu szkół ponadpodstawowych w skali kraju, należy brać je pod uwagę zważywszy fakt, że liczba imprez organizowanych przez szkoły maleje. Podejmowane przez te placówki rozwiązania w kierunku poprawy sytuacji są godne uwagi. Nie rozwiążą one jednak

problemów, jeśli przyjmiemy, że turystyka szkolna ma przygotować młodzież do twórczej i samodzielnej aktywności turystycznej, co może być traktowane jako główny cel wychowania przez turystykę.

3. Aktywność turystyczna młodzieży szkół ponadpodstawowych w 1987 roku

Podstawą analiz stanowi materiał badawczy zebrany od reprezentatywnej próby młodzieży różnych typów szkół ponadpodstawowych środowiska miejskiego /2193 uczniów/ i dodatkowo, analogiczny materiał od 328 uczniów ze środowiska wiejskiego. Metodologia badań opisana jest w oddzielnym opracowaniu Instytutu Turystyki /patrz wykaz źródeł/.

Struktura badanej próby zbieżna jest ze strukturą uczniów poszczególnych typów szkół w skali kraju, co wskazuje, iż wyniki badań dość dobrze ilustrują poziom i determinanty aktywności turystycznej młodzieży uczącej się w szkołach ponadpodstawowych.

Analiza wyjazdów młodzieży szkół ponadpodstawowych w 1987 roku wskazuje, iż w roku tym wyjechała poza miejsce stałego zamieszkania 93,0% uczniów /94,0% miejskich i 86,2% wiejskich/. Wyjazdy te wykraczają poza turystykę organizowaną przez szkołę i obejmują wyjazdy organizowane indywidualnie /np. w gronie rówieśniczym, z rodziną itp./. Uczniowie, którzy nie wyjechali w 1987 roku stanowią 6,1%, w tym dwukrotnie częściej uczniowie wiejscy.

Interesujące są przyczyny dla których ta grupa młodzieży nie uczestniczyła w żadnej formie wyjazdu.

Do najczęściej wymienianych należą:

- pomoc rodzicom w pracy /45,5%/,
- brak sprzętu turystycznego i środka lokomocji /32,0%/,
- niechęć do wyjazdu /26,9%/,
- brak informacji o możliwościach wyjazdu /22,4%/.

Odmienny jest rozkład przyczyn wiodących u młodzieży miejskiej i wiejskiej. Najpoważniejszą przyczyną nieuczestniczenia w wyjazdach turystycznych młodzieży miejskiej okazało się obciążenie obowiązkami domowymi, a więc pomoc rodzicom w pracy /42,6%/, brak sprzętu turystycznego /33,0%/ i brak organizatora wyjazdu /25,2%/.

Młodzież wiejska natomiast dwukrotnie częściej wymienia brak organizatora wyjazdu /56,0%/; częściej również, obciążenie pracą na rzecz domu /53,6%/ i niechęć wyjazdu /41,4%/.

Różnice przyczyn nieuczestniczenia w turystyce między młodzieżą miejską i wiejską wskazują również na złe warunki materialne i zły stan zdrowia, jako swoistą barierę wyjazdów młodzieży miejskiej.

Największe skoncentrowanie wyjazdów uczniów obu środowisk, co jest oczywiste, ma miejsce w okresie wakacyjnym /80,9%/, wolnym od zajęć szkolnych, następnie weekendowym /51,6%/ i podczas zimowej przerwy semestralnej /36,2%/. Chociaż zjawisko to odnosi się zarówno do młodzieży miejskiej i wiejskiej, to w każdym z wymienionych typów wyjazdów młodzież wiejska uczestniczy znacznie rzadziej niż miejska.

W tzw. turystyce wakacyjnej uczestniczyło 80,9% uczniów z obu badanych środowisk, jednakże odsetek młodzieży wiejskiej był 1/3 raza mniejszy niż miejskiej i 1,5 raza rzadziej wyjeżdżali dzieci rolników indywidualnych.

Czynnikiem determinującym zorganizowane wyjazdy wakacyjne uczniów jest przynależność ich ojców do określonej kategorii społeczno-zawodowej.

Wyjazdy kolonijne obejmują dwukrotnie mniej dzieci rolników, aniżeli pracowników umysłowych /39,1%/ i o 10% mniej dzieci robotników. Z wczasów korzystają głównie uczniowie, których ojcowie uprawiają wolne zawody /27,6%/ bądź są pracownikami umysłowymi /25,4%/. Dzieci rolników w stosunku do dzieci pracowników umysłowych uczestniczą we wczasach 3,3 raza rzadziej i dwukrotnie rzadziej dzieci robotników. Powyższa sytuacja spowodowana jest nie tylko brakiem nawyków i upodobań turystycznych, lecz łączy się ze statusem materialnym wielu rodzin.

Mniej korzystny jest obraz wyjazdów w okresie zimowej przerwy semestralnej. W okresie tym poza miejsce stażego pobytu wyjechało 38,5% młodzieży miejskiej i o połowę mniej wiejskiej.

Średnio w ciągu roku na jednego ucznia przypada 2,2 wyjazdu. Równocześnie obserwuje się niekorzystne zjawisko w ruchu turystycznym młodzieży uczącej się polegające na zmniejszaniu się częstotliwości wyjazdów w porównaniu z latami 1983-1985 /por. K. Lubański, Turystyka w wielkomiejskich szkołach ponadpodstawowych, Warszawa, 1987/.

Średnio o 17-18,0% uczniów mniej wyjeżdża wielokrotnie na wyjazdy trwające powyżej 7 dni i ok. 15% na wyjazdy weekendowe. Zjawisko to łączyć można zarówno ze stale rosnącymi kosztami wyjazdów, brakiem sprzętu turystycznego i taniej bazy noclegowej.

Najbardziej zbliżony odsetek młodzieży miejskiej i wiejskiej

uczestniczy w wyjazdach weekendowych /53,0 i 42,3%.

Organizatorem wyjazdów sobotnio-niedzielnym w 1987 roku była w 1/3 przypadków sama młodzież, przy czym dwukrotnie częściej młodzież miejska niż wiejska, następnie rówieśnicy, rodzice i szkoła /po 16%.

Podobną tendencję obserwujemy w organizowaniu wyjazdów wakacyjnych. Blisko 1/3 uczniów organizuje je wspólnie z rówieśnikami, następnie z pomocą rodziców /zakładu pracy - 27,9%. W organizowaniu turystyki wakacyjnej zaznacza się udział organizacji młodzieżowych działających na terenie szkoły /20,7% i jest on dwukrotnie mniejszy w odniesieniu do młodzieży wiejskiej.

Znaczącym organizatorem turystyki wakacyjnej młodzieży uczącej się są organizacje wyznaniowej i religijnej /6,4%.

Charakterystyczne, a zarazem mające dla młodzieży ogromne znaczenie jest przygotowanie wyjazdów grupy rówieśniczej. Mimo przeszkód, do których w kolejności należą: brak czasu /61,2% i względy finansowe /57,9%, brak dobrego organizatora /32,6%; brak sprzętu /29,5%, wyjazdy przygotowane samodzielnie są udziałem 70,0% uczniów i zjawisko to nasila się w stosunku do lat 1983-1985.

Przechodząc do ogólnej charakterystyki programowej imprez turystycznych nie można pominąć tych cech, które w największym stopniu określają ich specyfikę. Należą do nich cel wyjazdu i sposób uprawiania turystyki.

3/4 młodzieży w 1987 roku wyjeżdżało w celach poznawczych i związanych z nabywaniem nowych doświadczeń. Niemalże 43,0% uczniów realizowało turystykę rodzinną, odwiedzając rodzinę i krewnych. Podobne odsetki /8,0% wskazały na wyjazdy zarobkowe i religijne, związane udziałem w pielgrzymce

/9,0%/ . Marginalnie zaznaczyły się wyjazdy zdrowotne /2,0%/ i handlowe /3,3%/.

W ogólnym obrazie turystyki młodzieży nie można pominąć sposobów jej uprawiania.

Wyjazdy młodzieży w 1987 roku miały głównie charakter pobytowy /46,9%/ , pobytowo-wędrowny /37,4%/ i tylko w 8,0% wędrowny, czyli najbardziej charakteryzujący turystykę jako zjawisko społeczne. Odnosząc powyższe formy wyjazdów do wyjazdów organizowanych w 1983-85 roku można stwierdzić, iż wzrosła liczba młodzieży uprawiającej turystykę pobytową, zmalała natomiast liczba młodzieży uprawiającej turystykę wędrowną i kwalifikowaną.

Niedostatki szeroko pojmowanej infrastruktury turystycznej powodują, że młodzież najczęściej korzysta z bazy noclegowej u rodziny /42,5%/ , z namiotu "na dziko" /20,8%/ , płatnych campingów /33,2%/ i schronisk młodzieżowych /16,0%/.

Turystyka zagraniczna objęła 20,5% uczniów, w tym dwukrotnie więcej ze środowisk miejskich.

Najczęściej odwiedzanymi krajami były europejskie kraje socjalistyczne /16,2%/ . Pewnym ułatwieniem w organizacji turystyki zagranicznej była wymiana młodzieży oraz wyjazdy w ramach Ochotniczych Hufców Pracy.

W subiektywnym odczuciu badanych najczęściej wyjeżdżają młodzież zrzeszona w organizacjach młodzieżowych i należąca do klubów sportowych.

Preferencje dotyczące wyjazdów zagranicznych są bardzo wysokie i dotyczą ok. 50,0% młodzieży.

Rozmiary rzeczywistego uczestnictwa w turystyce, wcale niemałego, które przedstawiono w pewnym tylko zakresie,

charakteryzują postawy młodzieży wobec turystyki. Istotny jest tu wskaźnik samookreślenia się co do uprawiania turystyki oraz stopień samowiedzy dotyczącej zachowań turystycznych.

Spośród ogółu badanych 47,4% przypiszało sobie miano "uprawiający turystykę", a cechy charakteryzujące turystę wskazują na trafne rozumienie tego pojęcia oraz na realizację pożądanых zachowań turystycznych.

Wobec tej grupy można wyróżnić trzy okresy inicjacji turystycznej:

- wczesną inicjację przypadającą na młodszy wiek szkolny, rzadziej przedszkolny. Dotyczy ona ok. 28,0% uczniów,
- drugi okres ma miejsce między 10-15 rokiem życia i dotyczy starszego wieku szkoły podstawowej /48,7%/,
- trzeci, przypada na pierwsze lata nauki w szkole ponadpodstawowej, a więc powyżej 15 roku życia "Bycie turystą" od tego wieku stało się udziałem 18,3% uczniów.

Inicjację turystyczną młodzież zawdzięcza rodzinie, szkole i rówieśnikom. Inspirująca rola tych środowisk jest bezsporna, choć nie zawsze w późniejszym okresie utrwalają one potrzeby i postawy turystyczne.

ZAKOŃCZENIE

Sumując ilościowy zakres aktywności turystycznej młodzieży szkolnej można wskazać jej cechy charakterystyczne.

Po pierwsze, zdecydowana większość młodzieży uprawia turystykę w różnych jej formach. Mimo skoncentrowania wyjazdów w okresie wakacji i weekendów możemy uznać, iż znaczna część młodych ludzi uprawia turystykę dość intensywnie, co wyraża się w wielokrotnych wyjazdach i w różnych porach roku.

Po drugie, aktywność turystyczna młodzieży z reguły nie ma charakteru sezonowego, lecz w dużej części przypadków jest

realizowana przez cały rok poprzez turystyczny ruch weekendowy.

Po trzecie, najbardziej atrakcyjnym terenem dla dłuższych wyjazdów są góry, gdzie wyjechała 48,4% uczniów, a następnie morze /39,8%/. Pojezierza choć atrakcyjne lecz słabo zagospodarowane, wybiera młodzież najbardziej zapalona do turystyki.

Po czwarte, wyjazdy w góry, nad morze, tereny pojezierne, to najczęściej wyjazdy średnio-długie obejmujące 8-17 dni. Uczestniczyło w nich 17,5% uczniów.

Po piąte mimo, że aktywność turystyczna młodzieży z reguły nie ma charakteru sezonowego, lecz w dużej liczbie przypadków realizowana jest przez cały rok, obserwuje się spadek liczby młodzieży uczestniczącej w wyjazdach wielokrotnych.

W pewnym stopniu czynnikiem sprzeciwem jest stały wzrost kosztów wyjazdów, brak infrastruktury i brak dobrego organizatora.

Po szóste, w każdym przekroju analizy ruchu turystycznego uczniów, mniej korzystnie rysuje się jego obraz w odniesieniu do młodzieży wiejskiej, chłopskiej i robotniczej.

Przedstawiane dane upoważniają do stwierdzenia, iż turystyka staje się elementem stylu życia młodzieży szkolnej. Preferuje ona turystykę organizowaną samodzielnie, której cele mogą być dostosowane do potrzeb i upodobań jej uczestników. Można przypuszczać, że tendencja ta utrzyma się w najbliższych latach.

Aktywność turystyczna młodzieży ma głównie charakter pobytowy, rzadziej wędrowny, co wiąże się z brakiem infrastruktury i wysokimi kosztami indywidualnie ponoszonymi na turystykę.

Przedstawione wzory aktywności turystycznej młodzieży

wynikają prawdopodobnie z kilku przyczyn. Fakt, iż znaczna część uczniów wyjeżdża do rodziny /krewnych/ świadczy nie tylko o wzorach kulturowych występujących w badanych środowiskach, lecz również o sytuacji ekonomicznej ich rodzin oraz o dostępności do źródeł informacji o względnie tanich możliwościach wyjazdu. Najbardziej aktywni turystycznie organizują wyjazdy we własnym zakresie korzystając z namiotu i raczej prymitywnych warunków pobytu.

Materiały źródłowe

1. Uczestnictwo w turystyce ludności Polski w 1986 roku, GUS, Materiały Statystyczne, Nr 6, 1987.
2. Mały Rocznik Statystyczny, GUS, 1987.
3. Uczniowie, sportowcy, i turyści, Materiały Statystyczne, OJ, MOiW, 1987.
4. Wytyczne w sprawie organizacji wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży szkolnej w okresie lata /1985, 1986, 1987, 1988/ Wydawn. MOiW.
5. Ocena akcji wypoczynku letniego dzieci i młodzieży szkolnej /za lata 1985, 1986, 1987, 1988/, Wydawn. MOiW.
6. K. Lubański, Turystyka w wielkomiejskich szkołach ponadpodstawowych, Warszawa 1987.
7. K. Lubański, Aktywność turystyczna a styl życia uczniów szkół ponadpodstawowych, Problemy Turystyki Nr 2/1986 r. Instytut Turystyki.
8. Turystyka młodzieży szkół ponadpodstawowych środowiska wielkomiejskiego /tablice wynikowe/ Instytut Turystyki, Warszawa, 1988.
9. K. Przełowski, Turystyka a wychowanie, Warszawa NK, 1973.
10. K. Przełowski, Młodzież a turystyka, Kwartalnik Pedagogiczny Nr 2/1989.

Tabela 1

Uczestnicy wypoczynku letniego i zimowego /kraj ogółem/

Lb. dzieci i młodzieży ogółem	1985		1986		1987		1988	
	7.034.969		5.476.702		6.754.765		6.939.339	
forma wypoczynku	Lb	%	Lb	%	Lb	%	Lb	%
• Kolonia wypoczynkowa, w tym:	995.362	14,1	1.132.785	20,7	1.070.466	15,8	1.012.402	14
wieś:	170.875	2,4	166.281	3,0	157.709	2,3	149.364	2
• Kolonia zdrowotna, w tym:	48.554	0,7	44.951	0,8	50.481	0,8	45.963	0
wieś:	9.939	0,1	9.121	0,1	9.095	0,1	7.800	0
• Obóz stały, w tym:	525.929	7,4	528.303	9,6	483.369	7,1	480.016	6
wieś:	121.266	1,7	118.115	2,1	99.016	1,4	102.159	1
• Obóz wędrowny, w tym:	114.917	1,6	152.240	2,8	169.118	2,5	168.451	2
wieś:	35.419	0,5	46.338	0,8	45.595	0,7	51.159	0
• Obóz zdrowotny, w tym:	4.202	0,05	4.004	0,07	5.849	0,08	3.348	0
wieś:	784	0,01	1.648	0,03	1.120	0,01	1.258	0
• Obóz szkolny OHP, w tym:	65.219	1,0	56.365	1,2	56.062	0,8	60.724	0
wieś:	10.985	0,1	13.682	0,2	10.147	0,1	12.747	0
• Ośrodek wycieczkowy, w tym:	51.621	0,7	48.241	0,9	48.657	1,3	46.242	0
wieś:	51.621	0,7	48.241	0,9	47.139	0,7	42.023	0
• Biwak, w tym:	57.282	0,8	60.814	1,1	78.752	1,1	68.261	1
wieś:	36.359	0,5	33.424	0,6	39.954	0,6	39.394	0
• Półkolonia, w tym:	238.812	3,3	228.950	4,1	220.108	3,2	218.622	3
wieś:	46.432	0,7	51.651	1,0	42.292	0,6	45.804	0
• Dziecińien wiejski, w tym:	41.834	0,6	41.206	0,8	40.079	1,4	31.917	1
wieś:	40.328	0,6	40.611	0,8	39.125	0,6	30.340	0
• Mała forma wypoczynku, w tym:	2.595.388	36,9	2.940.441	53,7	3.088.445	45,7	3.475.837	50
wieś:	751.738	10,7	883.811	16,1	889.836	13,1	996.679	14

Tabela 2

Uczestnicy wypoczynku letniego i zimowego /kraj ogółem/

wypoczywających ogółem w miejscach zamieszka- nia i poza miejscem	1985		1986		1987		1988	
	4.739.120		5.248.300		5.311.396		5.212.783	
na wypoczynku	Lb	%	Lb	%	Lb	%	Lb	%
Kolonie /razem/	1.043.916	22,0	1.177.736	22,4	1.120.947	21,1	1.058.365	15,2
Obozy /razem/	710.267	15,0	750.912	14,3	714.097	13,4	712.539	10,2
Ośrodki wycieczdkowe	51.621	1,0	48.241	0,9	48.667	0,9	46.242	0,6
Biwak	57.282	1,2	60.814	1,1	78.752	1,5	68.261	1,0
Półkolonie	238.812	5,0	228.950	4,3	220.108	4,1	219.522	3,1
Dziecinien wiejski	41.834	0,9	41.206	0,8	40.079	0,8	31.917	0,4
Mala forma wypoczynku	2.595.388	54,8	2.940.441	56,0	3.088.445	58,1	3.475.837	50,0
finansow. z BT		10,7		15,7		9,7		7,8
udział w wyp. wyjazd.		26,5		37,1		29,0		27,1

Wypoczynek dzieci i młodzieży z poszczególnych województw

uczestnicy województwa	ogółem	1985					1986					
		uczestnicy wypoczynku					ogółem	uczestnicy wypoczynku				
		Razem	wyjazdów	%	w miejscu zamieszkania	Razem		wyjazdów	%	w miejscu zamieszkania		
t. Warszawskie	371.417	624.658	152.863	41,2%	471.795	127,0%	274.918	679.976	167.147	60,6%	509.829	185,4%
ielskopodlaskie	57.404	34.947	13.607	23,7	21.340	37,2	45.923	40.964	18.507	40,3	22.457	48,9
iałostockie	125.412	80.912	34.474	27,5	46.438	37,0	94.179	80.902	43.569	46,3	37.333	39,6
ielskie	170.032	57.650	38.728	22,8	18.922	11,1	131.199	52.748	38.946	29,7	13.802	10,5
ydgoskie	212.496	151.540	80.163	37,7	71.377	33,6	166.338	154.193	86.579	52,0	67.614	40,6
hełmskie	46.472	17.932	12.210	26,3	5.722	12,3	36.960	19.857	11.421	30,9	8.436	22,8
iechanowskie	85.135	24.986	15.186	17,8	9.800	11,5	66.779	29.629	18.436	27,5	11.193	16,8
ęstochońskie	135.927	101.508	35.289	26,0	66.219	48,7	106.935	121.506	44.627	41,7	76.879	71,9
lbląskie	94.442	42.150	24.500	25,9	17.650	18,7	76.460	45.381	28.129	36,8	17.252	22,6
dańskie	266.981	152.040	63.838	23,9	88.202	33,0	207.543	164.221	70.039	33,7	94.182	45,4
orzowskie	98.517	62.079	22.030	22,4	40.049	40,7	77.464	82.792	24.700	31,8	58.092	75,0
eleniogórskie	94.199	38.076	22.319	23,7	15.757	16,7	75.184	62.815	23.133	30,7	39.677	52,8
aliskie	141.913	59.620	24.287	17,1	35.333	24,9	110.726	65.091	28.170	25,4	36.921	33,3
atowickie	678.879	483.535	250.929	37,0	232.606	34,3	516.252	500.287	271.600	52,5	228.697	44,3
ieleckie	212.141	185.784	44.095	20,8	141.689	66,8	165.243	168.955	44.038	26,7	124.917	75,6
onińskie	92.052	57.447	19.938	21,7	37.509	40,7	74.070	76.037	25.398	34,3	50.638	68,4
oszalińskie	98.036	54.298	27.279	27,8	27.019	27,6	78.177	64.881	29.081	37,2	35.799	45,8
. Krakowskie	214.175	126.005	62.446	29,2	63.559	29,7	162.220	139.914	66.119	40,8	73.795	45,5
rośnieńskie	100.466	77.319	17.137	17,1	60.182	59,9	78.279	78.730	18.084	23,1	60.646	77,5
egnickie	99.339	61.226	24.902	25,1	36.324	36,6	80.076	59.541	27.460	34,1	32.081	40,1
eszczyńskie	74.361	46.156	14.966	20,1	31.190	41,9	59.659	36.961	17.232	28,9	19.729	33,1
ubelskie	191.878	54.245	38.890	20,3	15.355	8,0	143.224	65.997	39.073	27,3	26.924	18,8

omżynskie	65.593	30.605	12.609	19,2	17.996	27,4	52.105	32.700	14.484	27,4	18.216	34,4
. Łódzkiego	180.122	172.590	85.100	47,5	87.028	48,3	136.180	231.956	89.693	65,8	142.263	104,5
owosądeckie	150.053	113.765	26.026	17,3	87.739	58,5	116.279	147.919	25.734	22,1	122.185	105,1
lsztyńskie	153.772	110.208	41.064	26,7	69.144	45,0	120.919	115.349	46.172	38,2	69.177	57,2
polskie	200.077	133.071	43.111	21,5	89.960	45,0	150.942	158.645	47.764	31,6	110.871	74,5
strołęckie	79.636	28.278	11.820	14,8	16.458	20,7	63.411	38.437	16.933	26,7	21.504	33,9
ieckie	95.493	57.850	25.036	26,2	32.814	34,4	75.718	60.070	22.196	29,3	37.874	50,0
iotrkowskie	116.549	72.593	25.281	21,7	47.312	40,6	93.753	72.059	30.753	32,8	41.933	44,7
zockie	101.370	57.943	23.549	23,2	34.394	33,9	78.142	74.049	27.887	35,7	46.162	59,1
osnańskie	236.910	159.893	72.362	30,5	87.531	36,9	186.336	182.581	81.276	43,6	101.305	54,4
rsenyskie	81.384	46.283	14.281	17,5	32.002	39,3	63.083	56.812	19.621	31,1	37.191	59,0
adomskie	137.991	119.752	34.155	24,8	85.597	62,0	111.944	105.867	28.454	25,4	77.413	69,2
zeszowskie	144.502	50.045	27.017	18,7	23.028	15,9	109.827	51.921	30.068	27,4	21.853	19,9
iedleckie	122.667	30.614	18.179	14,8	12.435	10,1	98.679	36.956	20.265	20,4	16.691	16,9
ieradzkie	75.577	38.231	13.643	18,1	24.588	32,5	59.616	42.788	15.852	26,4	26.956	45,2
kierniewieckie	74.505	66.225	16.487	22,1	49.738	66,8	58.576	93.778	17.833	30,4	75.945	129,0
żupskie	81.158	64.756	19.285	23,8	45.471	56,0	65.545	76.202	27.889	42,5	48.303	73,7
uwalskie	95.927	27.861	17.093	17,8	10.768	11,2	75.102	38.472	20.449	27,2	18.023	24,0
zczecińskie	173.464	127.359	56.113	32,3	71.246	41,1	138.892	149.123	58.843	42,3	90.280	65,0
arnobrzaskie	112.582	35.964	16.553	14,7	19.411	17,2	89.855	40.693	19.019	21,2	21.674	24,1
arnowskie	133.234	87.698	19.878	14,9	67.820	50,9	104.211	90.904	19.988	19,2	70.916	68,1
oruńskie	130.233	93.717	37.355	28,7	56.382	43,3	102.149	121.863	40.203	39,3	81.660	79,9
akbrzyskie	130.463	46.554	29.878	22,9	16.676	12,8	102.231	50.329	34.769	33,8	15.551	15,2
koławskie	85.899	51.320	27.014	31,4	24.306	28,3	69.214	51.543	29.712	42,8	21.831	31,5
roławskie	194.433	194.970	56.554	29,1	138.416	71,2	150.215	213.115	59.390	39,5	153.725	102,3
anojskie	93.852	40.648	15.317	16,3	25.331	27,0	73.941	43.648	16.470	22,3	27.178	36,8
ielonogórskie	125.849	86.214	37.808	30,0	48.406	38,5	101.229	81.522	34.498	33,1	47.024	11,8
azem	7.034.969	4.739.120	1.863.086	26,5	2.876.034	40,9	5.476.702	5.248.300	2.037.703	37,1	3.110.597	58,0